

ΟΙ «ΑΝΤΙΚΡΙΣΤΟΙ ΚΑΘΡΕΦΤΕΣ» ΕΝΟΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΥ
ΤΜΗΜΑΤΟΣ*

*«Τί στάθηκε ή ζωή μου;
Ποιόν έπηρεήτσα, τί δούλερα, ποιός δ κόσμος μου;
Κάθε άπολογισμό ποδ θεωρούσα τελεσίδικο
τόν άφαιρούσε πάντα ό έπόμενος».*

Τ. Πατρίκιος, «Αλεξάνδρεια ή έν 'Αραχωσία».

Ό,τι θα ειπωθεί στη συνέχεια χρεώνεται, εννοείται, στον ομιλούντα ως πρόεδρο του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας. Με εμποδωμένη όμως μια αρκετά κοινή αίσθηση των πανεπιστημιακών πραγμάτων ανάμεσα στα μέλη αυτού του Τμήματος δεν αποδίδει βέβαια την προσωπική θεώρηση του ομιλητή. Και σ' αυτήν ακόμη την περίπτωση δεν εξουδετερώνονται οι εγγενείς δυσκολίες που προκύπτουν από την ταύτιση υποκειμένου και αντικειμένου, δηλαδή από την ανάγκη να ερευνησεις μια πραγματικότητα στην οποία μετέχεις και ο ίδιος. Το εγχείρημα να παρακαμφθεί ισοσθενώς η «συμβαντολογική» ιστορία και η αφήγηση χωρίς πρόσωπα σπάνια θα μπορούσε να στεφθεί με επιτυχία και να αναδείξει τη συζυγία συλλογικών θεσμών και συγκεκριμένων φορέων, δομών και υποκειμένων, σε μια περιοχή που ο προσωπικός τόνος δεν εμφανίζεται αμελητέος, τόσο στη διαδικασία συγκρότησής της όσο και στην απόπειρα παρουσίασης των πτυχών της. Με την επίγνωση αυτών των ορίων θα αναφερθώ, αρχικά, στα δεδομένα, με τα οποία στοιχειοθετείται η φυσιογνωμία του Τμήματός μας, και στη συνέχεια, εκτενέστερα, θα προσδιορίσω τη θέση του μέσα στο συνολικό πανεπιστημιακό γίγνεσθαι που με τη σειρά του βέβαια δεν αναδύεται ως αυτοδύναμος εκπαιδευτικός και επιστημονικός θεσμός μέσα στο σύνολο των κοινωνικών σχέσεων.

Όπως είναι γνωστό, η κατάτμηση της Φιλοσοφικής μας Σχολής, που ήδη είχε ονομασθεί, αμέσως μετά την εφαρμογή του νόμου 1268, σε

* Ομιλία στην ημερίδα της Φιλοσοφικής Σχολής (25 Οκτωβρίου 1990) που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του εορτασμού των 25 χρόνων του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Φιλοσοφικό Τμήμα, έγινε με το ΠΔ 445/18-10-1984. Η πενταετής περιόδου αυθύπαρκτη παρουσία του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας σημαδεύθηκε σε μεγάλο βαθμό από τις επιλογές και το πνεύμα εργασίας που είχαν διαμορφώσει όσοι κατείχαν τις έδρες Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας: δηλαδή ο αείμνηστος Σπύρος Κυριαζόπουλος και οι συνάδελφοι Θεόφιλος Βέικος, Μαρία Νασιάκου, Ιωάννης Παρασκευόπουλος και Χρίστος Φράγκος. Ας μου επιτραπεί ωστόσο να διαπιστώσω, χωρίς καμιά διάθεση υπερβολής και χωρίς το πλέγμα του επιγονισμού, ότι αυτό που αποτελούσε την ιδιοσυστασία της ενιαίας Φιλοσοφικής Σχολής, σε όλες της τις φάσεις, αποτυπώθηκε έκδηλα στον τρόπο παρουσίας του Τμήματός μας. Το 1984 ξεκινήσαμε με 19 μέλη του Διδακτικού-Επιστημονικού Προσωπικού και σήμερα —μετά από αποχωρήσεις, εντάξεις και εκλογές— διαθέτουμε 25, ενώ άλλα 4 τελούν υπό διορισμό αρκετούς μήνες τώρα. Και αν θέλετε την αριθμητική σύνθεση των φύλων, 14 άνδρες και 11 γυναίκες. Συναριθμούμε τους 3 ειδικούς επιστήμονες, σημειώνοντας και εδώ την άρνησή μας στην πρόθεση του Υπουργείου να τους καταργήσει, τους 4 βοηθούς-επιστημονικούς συνεργάτες, τους 7 Ειδικούς Μεταπτυχιακούς Υποτρόφους, τα 2 μέλη του ΕΔΤΠ και τους 3 μόλις υπαλλήλους της Γραμματείας. Αυτό το προσωπικό έρχεται σε καθημερινή επαφή με τους 750 ενεργούς φοιτητές, στους οποίους θα πρέπει να προσθέσουμε τις εκατοντάδες φοιτητών που προέρχονται από τα άλλα δύο Τμήματα της Φιλοσοφικής Σχολής καθώς και από το Τμήμα Νηπιαγωγών, το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, αλλά και από τη Σχολή Θετικών Επιστημών. Ενωώ κυρίως τα κοινά μαθήματα και τις επιστημονικές εκδηλώσεις που οργανώνουμε. Πλεονάζει μάλλον να τονίσω ότι η διοικητική-επιστημονική λειτουργία του Τμήματός μας είναι ομαλή και απρόσκοπτη, αν κρίνουμε για παράδειγμα τις από 18 συνεδρίες της Γενικής Συνέλευσης που πραγματοποιήθηκαν πέρυσι με την απαιτούμενη απαρτία διδασκόντων και διδασκομένων. Από το τέλος του 1984 ως τον Ιούνιο του 1990 εκπονήθηκαν 14 διδακτορικές διατριβές, ενώ υπάρχουν σήμερα 37 υποψήφιοι διδάκτορες από τους οποίους οι 14 είναι υπότροφοι του Ι.Κ.Υ. και οι 7 Ειδικοί Μεταπτυχιακοί Υπότροφοι. Στη λειτουργία των μεταπτυχιακών σπουδών, όπως τις έχουν οργανώσει οι Τομείς του Τμήματός μας, θα αναφερθώ διεξοδικότερα παρακάτω, συμπληρώνοντας μόνον εδώ ότι κατά το ίδιο χρονικό διάστημα πραγματοποιήθηκαν 13 επιστημονικά συνέδρια και ημερίδες με τα εξής θέματα:

- Ε.Π. Παπανούτσος. Ο φιλόσοφος και ο παιδαγωγός,
- Τηλεόραση και επικοινωνία,
- Χώρος: επιστήμη, τέχνη και φιλοσοφία,

- Πενήντα χρόνια από το θάνατο του A. Gramsci,
- Νεοελληνική φιλοσοφία,
- Δυσλεξία: το πρόβλημα και στρατηγικές αντιμετώπισής του,
- Συνάρθρωση ατομικού και κοινωνικού,
- Η πρόσληψη και η ανάπτυξη των ιδεών του Karl Marx στην Ελλάδα,
- Προβλήματα μεθοδολογίας στις επιστήμες του ανθρώπου,
- Rosa Luxemburg. 70 χρόνια από τη δολοφονία της,
- Οι φιλοσοφικές, κοινωνικές και θεσμικές πλευρές της προστασίας του περιβάλλοντος,
- Jürgen Habermas. Τιμητική εκδήλωση για τα 60 χρόνια του, και
- Νίκος Πουλαντζάς. Δέκα χρόνια από το θάνατό του.

Αρκετοί, τέλος, συνάδελφοι συμμετείχαν ή συμμετέχουν σε ερευνητικά προγράμματα, ελληνικά και διεθνή. Τα περισσότερα από τα στοιχεία αυτά καταχωρίζονται στο «Χρονικό», με το οποίο κλείνει κάθε φορά η επιστημονική επετηρίδα του Τμήματός μας, ως τρίτο μέρος της Δωδώνης, το οποίο εκδίδεται ανελλιπώς από το 1985 και ανταλλάσσεται με είκοσι περίπου ξένα περιοδικά—σε λίγες μάλιστα μέρες ολοκληρώνεται η εκτύπωση του φετινού τόμου. Μνημονεύω, κλείνοντας την έκθεση των αριθμητικών δεδομένων, τα 7 αυτοτελή παραρτήματα της ίδιας επετηρίδας που έγραψαν συνάδελφοι του Τμήματός μας.

Έρχομαι τώρα στο κύριο μέρος αυτής της ομιλίας για να ασχοληθώ με τον τρόπο με τον οποίο το Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας κατανοεί τη θέση του στο συνολικό πανεπιστημιακό γίγνεσθαι, υπογραμμίζοντας από την αρχή ότι η σχέση μέρους και όλου δεν εμφανίζεται μονοσήμαντη και ότι συγκαθορίζεται, με την ίδια περίπου αμφιπλευρικότητα, από την εκπαιδευτική πολιτική που διαπερνά το Πανεπιστήμιο και τις κοινωνικές σχέσεις που αυτό προϋποθέτει. Ο νόμος 1268 υπήρξε προϊόν μιας συγκεκριμένης πολιτικής συγκυρίας με σαφείς επιπτώσεις στην αναδιαμόρφωση των δομών της πανεπιστημιακής ζωής. Στα οχτώ χρόνια που πέρασαν η δυναμική αυτού του νόμου, πάντα ως προς το Τμήμα μας, παρέπεμπε σε συγκεκριμένο τρόπο της εφαρμογής του που απέκλειε τυχόν υπονομιεύσεις εκ των έδων και συνάμα κατέγραφε τα σημεία που θα έπρεπε να ξανασυζητηθούν. Από τους κόλπους του Πανεπιστημίου, που προβάλλει ως συλλογικό υποκείμενο χωρίς να κρύβει τις υπάρχουσες εσωτερικές του αντιθέσεις, συνεχίζουμε να ελπίζουμε ότι θα προέλθει ξανά ο ριζοσπαστισμός του, τουλάχιστον στο πεδίο της κοινωνικής κριτικής που περιλαμβάνει και την υπόστασή του. Σπεύδω να διευκρινίσω ότι ο πανεπιστημιακός θεσμός είναι ό,τι κάθε φορά γίνεται, παλαιότερα και στις μέρες που έρχονται, δηλαδή αποκτά την ιδιαιτερότητά του

μέσα από τις αντιστάσεις στις κρατικές πιέσεις και διεμβολές, τη μέριμνα για την προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας, τη φροντίδα για τη θεματολογική και μεθοδολογική ανανέωση των επιστημών, την αναζήτηση του ομφάλιου λώρου με τον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας και τη διακρίβωση της συμβολής του στη διαμόρφωση πτυχών της κοινωνικής συνείδησης.

Σε έναν στενότερο κύκλο εγγράφονται οι σχέσεις του Πανεπιστημίου με την πόλη των Ιωαννίνων. Το Τμήμα μας συνέβαλε στην ενίσχυση της συνεργασίας με το Δήμο, όπως συνέβη με τη διοργάνωση επιστημονικών συνεδρίων, την ανάπτυξη—παλαιότερα—του Ελεύθερου Ανοικτού Πανεπιστημίου και την από κοινού προσπάθεια να εκπληρώσουν το σκοπό τους τα πολυάρθρα ηπειρωτικά κληροδοτήματα. Ενωείται ότι οι Τομείς Ψυχολογίας και Παιδαγωγικής ανταποκρίθηκαν θετικά στα αιτήματα εκπαιδευτικών συλλόγων και φορέων της περιοχής για τη διερεύνηση προβλημάτων κοινού ενδιαφέροντος. Ακόμη υπήρξαν περιπτώσεις συνεργασίας με τοπικούς φορείς που αποσκοπούν στη διάσωση της οικολογικής ισορροπίας. Ως προς το τελευταίο σημείο ας μου επιτραπεί να υπενθυμίσω ότι η οικολογική προβληματική, ως προς τις θεωρητικές της προκείμενες και τις κοινωνικές της συνδηλώσεις, αποτελεί ξεχωριστό μάθημα του Τομέα Φιλοσοφίας, με την πρωτοβουλία του οποίου οργανώθηκε ημερίδα για να εξετάσει τις φιλοσοφικές, κοινωνιολογικές και θεσμικές πλευρές της προστασίας του περιβάλλοντος. Η Βάλια Κάλντα ή ο Καλαμάς δεν απέχουν πολύ από τη δύσοσμη Δουρούτη... Πάντως για ορισμένες δεκαετίες ακόμη, θα έπρεπε μάλλον να ονομάζεται το campus που μας φιλοξενούσε χτές «Πανεπιστήμιο της Δουρούτης», στο βαθμό που θα αναβάλλεται η μετατροπή του σε δημιουργικό κύτταρο της πόλης και ενόσω θα απο-κοινωνικοποιείται η αμερικανικού τύπου πανεπιστημιούπολη, με το περαστικό διδακτικό προσωπικό και τους ολιγάριθμους φοιτητές που θα παραμένουν μέσα της όλο το εικοσιτετράωρο. Το Τμήμα μας αρκετά νωρίς είχε απαιτήσει να διατηρηθεί μία τουλάχιστον αίθουσα εκδηλώσεων στο κέντρο της πόλης ως διαρκής υπόμνηση του επιστημονικού και διδακτικού του έργου.

Σε ακόμη στενότερο πλαίσιο εντάσσονται τα ενδοπανεπιστημιακά προβλήματα, των οποίων η επίλυση βαίνει αντιστρόφως ανάλογα προς την ανυπαρξία ενός εσωτερικού διαλόγου για την επαρκή δημοσιοποίησή τους. Δεν εξαντλείται, βέβαια, μία τέτοια διεργασία στην ψήφιση του εσωτερικού κανονισμού, τον οποίο το Τμήμα μας έβλεπε να τείνει στην ασφυκτική λειτουργία των συλλογικών οργάνων, ούτε απλώς προϋποθέτει τη μετατροπή όσων διεθύνουν τα επιτελικά όργανα σε ειδικευμένα στελέχη «διοίκησης επιχειρήσεων». Η εδραίωση ενός τέτοιου διαλόγου, μέσα στο

σύνολο των μονάδων ενός Πανεπιστημίου, ξεκινάει από την αναγνώριση των μικρών ή μεγάλων ανησυχιών της πανεπιστημιακής καθημερινότητας που φαίνεται να παρακάμπτουν τα δύσκαμπτα και ολοένα γραφειοκρατικοποιούμενα συλλογικά όργανα αποφάσεων. Το Τμήμα μας, όπως προκύπτει από ορισμένες ενέργειές του, συνηγορεί όχι μόνο στον εκσυγχρονισμό της διοικητικής λειτουργίας, αλλά και στη δραστηριοποίηση μιας «επιτροπής» (με εισαγωγικά) για την καταπολέμηση της γραφειοκρατίας που βρίσκει μύριους τρόπους να επιβάλλεται ως Λερναία Ύδρα.

Στον περίβολο της Φιλοσοφικής Σχολής πρόχει ο προβληματισμός για την ενότητα του εκπαιδευτικού και επιστημονικού έργου των μελών της, εφόσον συχνά αποσιωπάται η θεσμική έννοια της Σχολής ως «συνόλου συγγενών επιστημών» που εξασφαλίζει την «αναγκαία για την επιστημονική εξέλιξη αλληλεπίδρασή τους» καθώς και τον αναγκαίο για την έρευνα και τη διδασκαλία τους συντονισμό» (Ν. 1268, άρθρο 6, § 1). Η τριμερής διαίρεση υπήρξε προϊόν συμβιβασμού, τον οποίο πρόέκρινε η Πολιτεία, ανάμεσα στην πρόταση για αυτοτελή σπουδή κάθε επιστημονικού κλάδου (Ιστορία, Αρχαιολογία, Ψυχολογία κλπ.) και στην επίκληση των λειτουργικών προβλημάτων (ισχνή γραμματειακή υποδομή, μικρός αριθμός διδακτικού προσωπικού σε ορισμένους Τομείς), στα οποία προστέθηκαν εξογκωμένες οι δυσκολίες της επαγγελματικής αποκατάστασης των πτυχιούχων. Έτσι αποφασίστηκαν εκ των άνω οι γνωστές συσπειρώσεις «συγγενών επιστημών», κάποτε με τη μέθοδο της εις άτοπον απαγωγής, που δεν αφορούσε αποκλειστικά τα επιμέρους γνωστικά αντικείμενα και όσους κατ' επάγγελμα τα ερευνούσαν. Η κεντρική αυτή επιλογή είχε αναπότρεπτα καιρίες επιστημολογικές επιπτώσεις, εφόσον συνδέεται κατευθείαν με τον τρόπο της θεσμικής πλαισίωσης των συγκεκριμένων επιστημών. Δηλαδή και στην κατάτμηση της Φιλοσοφικής Σχολής η θεσμική κατανομή του επιστητού διευκόλυνε την εξίσωση του αντικειμένου κυριότητας με το αντικείμενο της γνώσης. Έτσι η Φιλολογία (όλων των περιόδων) ανάγεται σε γλωσσική επιστήμη και αποξενώνεται από την Ιστορία, η Λαογραφία εμφανίζεται άλλοτε ως ιστορική και άλλοτε ως φιλολογική επιστήμη, η Ψυχολογία συχνά πλαισιώνεται από την Παιδαγωγική και τη Φιλοσοφία και κάποτε επιδιώκεται η αυτοτελής εκδιπλώσή της... Όμως, από την άλλη πλευρά, ήταν ένα συναινετικό διαζύγιο που ικανοποιούσε πολλαπλές σκοπιμότητες, δηλαδή τη διάσπαση των δεδομένων τότε καθηγητικών ομάδων και των εδρών τους, την ανάδειξη νέων ηγεμονικών τάσεων, την προσδοκία να ανατεθούν οι επιστημονικές κρίσεις στους απολύτως «ειδικούς» και βέβαια την αισιοδοξία να προσαρμοσθούμε σε ένα νέο νόμο, με όλα όσα η εφαρμογή του υποσχόταν. Έτσι γεννήθηκαν, με τις

«επιταγές των άλλων» και τις «αρχικές δικές μας συναινέσεις», τα τρία αυθύπαρκτα Τμήματα με ξεχωριστό αριθμό εισαγομένων, με δικό τους διδακτικό - επιστημονικό προσωπικό και ιδιαίτερο πρόγραμμα σπουδών. Τον Ιούνιο του 1987 είχαμε τους πρώτους αποφοίτους αυτών των Τμημάτων που με ενιαίο τρόπο, όπως και όσοι κάθε χρόνο τους διαδέχονται, αναμένουν τον διορισμό τους, κατά συντριπτικό—και πάλι—ποσοστό στη Μέση Εκπαίδευση, όπου για την ώρα εξακολουθεί να βασιλεύει αυτοσχεδιάζοντας ο «παμφιλόλογος», δηλαδή ο εκπαιδευτικός στον οποίο ανατίθεται η διδασκαλία των Αρχαίων και Νέων Ελληνικών, των Λατινικών, της Ιστορίας, της Φιλοσοφίας, της Ψυχολογίας, της Λογικής, των Στοιχείων Δημοκρατικού Πολιτεύματος, της Κοινωνιολογίας και του Επαγγελματικού Προσανατολισμού, για να μείνουμε τουλάχιστον σ'αυτά.

Οι φοιτητές, και όχι μόνο του Τμήματός μας, αντιλαμβάνονται αυτά τα προβλήματα σε συνάρτηση με τον αριθμό των εισακτέων και την ακάλυπτη επαγγελματική αποκατάσταση. Ορισμένη μερίδα συσχετίζει την αναβάθμιση των πανεπιστημίων με τον εκσυγχρονισμό των προγραμμάτων σπουδών και την «παροχή ειδίκευσης σ' όλους τους φοιτητές», γεγονός που θα μπορούσε να συμβάλει στη «νέου τύπου ανάπτυξη» της χώρας. Από διαφορετική οπτική γωνία διαπιστώνεται ότι πλειάδα «υποβαθμισμένων» σχολών θα εκπαιδεύει στρατιά νέων «αποσεικευμένων» που θα στελεχώνουν τις κατώτερες θέσεις της «εκτελεστικής - διανοητικής εργασίας». Με σημείο αναφοράς τη Φιλοσοφική Σχολή δηλώνεται ότι οι φοιτητές αρνούνται τον καταμερισμό του γνωστικού αντικειμένου και επιμένουν στο ενιαίο πτυχίο. Η πρώτη άποψη ολισθαίνει στην τεχνοκρατική σύλληψη του σύνθετου προβλήματος της ειδίκευσης των σπουδών, επιδιώκοντας να καλύψει με το λαϊκιστικό της πέπλο το σύνολο του προπτυχιακού φοιτητικού πληθυσμού, και η δεύτερη παραπέμπει στη μηχανιστική αναγωγή των αναδιαρθρώσεων του πανεπιστημίου, όπως ακριβώς και του εργοστασίου, στην κρίση των οικονομικών δομών της χώρας. Όσοι από τους διδάσκοντες εισηγήθηκαν το πρόγραμμα σπουδών του Τμήματός μας προσπάθησαν να προσπεράσουν ταυτόχρονα τον Ford και τους Luddites και να διακριβώσουν τα όρια της επιστημονικής ειδίκευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης των πτυχιούχων ενός μέρους της Φιλοσοφικής Σχολής, αυτού του υπεραιώνιου γερμανικής καταγωγής μορφώματος. Ήταν γνωστή η παρατήρηση του Κοραή (1813:1000· πρβλ. Μοισιόδαξ 1780: 44) ότι «όχι μόνον πάσα μία επιστήμη έχει παραδότην και διδάσκαλον ίδιον, αλλά πολλάκις η αυτή επιστήμη καταμερίζεται εις πολλά μέρη διάφορα». Το αντίθετο συνέβαινε ακόμη στα «βαρβαρωθέντα έθνη», όπου η «απατηλή πολυμάθεια» εξαργυρώνεται ως αναγκαίο κακό. Ήταν επίσης

αξιοποιήσιμη η διαπίστωση του Σκληρού (1907: 25/26), που σημειώνεται εκατό περίπου χρόνια αργότερα, ότι το «μέγιστον μέρος των σημερινών καθηγητών είναι εντελώς περιορισμένοι και μονομερείς εγκέφαλοι, θυσιάζοντες όλες των τας πνευματικές δυνάμεις επί μιάς ειδικής διεύθυνσεως καθ' ολοκληρίαν απορροφώμενοι και υπνωτιζόμενοι υπ' αυτής, τοιούτοτρόπως δε καθιστάμενοι ανίκανοι προς γενικωτέραν και ευρύτεραν κατανόησιν της πραγματικότητος». Μ' αυτήν ακριβώς την προϊδέαση των δύο άκρων του εκκρεμούς, που μπορεί να εντοπίζεται σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, προκρίθηκαν επτά κριτήρια για τη σύνταξη του κοινού προγράμματος των Τομέων Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας:

- α) η επιστημονική ειδίκευση στις κύριες γνωστικές περιοχές του Τμήματος·
- β) η κατάρτιση εκπαιδευτικών που θα μπορούσαν να διδάξουν ορισμένα ενότητες μαθημάτων·
- γ) η ψυχοπαιδαγωγική επάρκεια·
- δ) η αναγνώριση ότι εκπαιδευόμε νέους ηλικίας 18-22 ετών·
- ε) η εξακρίβωση της συνέχειας των κοινωνικών επιστημών με την εμβάθυνση στην προβληματική της επιστημολογίας·
- στ) η διαμόρφωση υπεύθυνων πολιτών με «επιστημονική, κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική συνείδηση» (N. 1268, άρθ. 1, § 2 β) και
- ζ) η απαραίτητη στήριξη αυτού του προγράμματος με αρκετά μαθήματα Ελληνικής Γλώσσας και Ιστορίας.

Η πενταετής εμπειρία των τριών αυτοτελών Τμημάτων της Φιλοσοφικής Σχολής είναι καιρός πια να γίνει αντικείμενο νηφάλιας αυτοκριτικής —δεν έχουμε άλλωστε την πρόθεση να αποσείσουμε το μερίδιο ευθύνης που μας ανήκει. Η συνεχής υποβάθμιση των Γενικών Συνελεύσεων της Σχολής, η διακριτική απομάκρυνση της Κοσμητείας από τα φλέγοντα προβλήματα και ο διακοσμητικός της ρόλος στην κατάδειξη της ενότητας των ενδιαφερομένων για την αντιμετώπισή τους, οι λιγοστές περιπτώσεις συνεργασίας σε υπό εκπόνηση ή υπό εξέταση διδακτορικές διατριβές καθώς και η απουσία διατμηματικής δημοσιότητας στην προφορική τους δοκιμασία, τα μηδαμινά κοινά επιστημονικά προγράμματα, η αποδοχή της θεσμικής απομόνωσης των επιμέρους επιστημών που φαίνεται να καλλιεργούνται σε ειδικά κατασκευασμένο μονωτικό σωλήνα, η ανυπαρξία σχεδόν συνεδρίων με διεπιστημονική σκόπευση, η απαγόρευση της διανομής των τευχών της επετηρίδας σε όσους δεν ανήκουν στο Τμήμα που τα εκδίδει (ενώ κατά εκατοντάδες σκονίζονται στα ράφια του φθοροποιού χρόνου), η έλλειψη πρωτοβουλιών για διατμηματικά ή ακόμη διασχολικά μαθήματα αποτελούν ορισμένα από τα ενδεικτικά θρύψαλα των κομματιών της Σχο-

λής που ολοένα καθιστά περιττό το δίλημμα που έθεσε και ο Gramsci: «studiare o studiare per saper studiare» (1932: 844).

Ως προς το τελευταίο σημείο ας μου επιτραπεί να υπενθυμίσω την πρωτοβουλία που ανέλαβε το Τμήμα μας για την ανάκληση της υπουργικής απόφασης (ΦΕΚ 159/20-3-1984) που όριζε ότι οι εξετάσεις γίνονται σε «προκαθοριζόμενη ύλη του γνωστικού αντικειμένου, ανεξάρτητη από τον εμπλουτισμό και τις παραλλαγές της διδασκαλίας». Είχε έτσι καθιερωθεί η γραπτή μορφή των εξετάσεων που έχουν την προτεραιότητα σε σχέση με το διδακτικό, δηλαδή το συν-ερευνητικό, έργο με αναπότρεπτη συνέπεια την αθρόα εγκατάλειψη των αιθουσών από τους φοιτητές. Τα πρόβλεπτα της μαθητείας, που αναδεικνύουν τα όρια διδασκόντων και διδασκομένων, παραχωρούσαν τη θέση τους στην τελική εξέταση του ενός συγγράμματος διακοσίων σελίδων, που θα διανέμεται για κάθε δώρο μάθημα και για τρία συνεχώς χρόνια. Το σχετικό υπόμνημα του Τμήματός μας προς το Υπουργείο Παιδείας δημοσιεύεται το 1986 στο τρίτο μέρος της Δωδώνης.

Στον ίδιο τόμο της επιστημονικής επετηρίδας είχε περιληφθεί και η απόφαση του Τμήματός μας για τις μεταπτυχιακές σπουδές. Εκεί είχε επισημανθεί η επιστημονική, η οικονομική και η κοινωνική πλευρά του ζητήματος σε συνδυασμό με τις προϋποθέσεις για την ίδρυση και λειτουργία βιώσιμων μεταπτυχιακών σπουδών. Επίσης είχαν καθορισθεί οι λεπτομέρειες της οργάνωσής τους (δύο κύκλοι, παράλληλοι και όχι αναγκαστικά επάλληλοι) και είχαν καταγραφεί οι δυνατότητες προσφοράς συναφών μαθημάτων. Η χαρτογράφηση αυτών των δυνατοτήτων, κάτι που ισχύει σε γενικές γραμμές και σήμερα, αποκαλύπτει και τις εστίες των ερευνητικών ενδιαφερόντων των συναδέλφων του Τμήματός μας. Πρόκειται δηλαδή για την Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία, την Πατερική και τη Βυζαντινή Φιλοσοφία, τη Νεώτερη και Σύγχρονη Φιλοσοφία, τη Νεοελληνική Φιλοσοφία, τη σκέψη του Marx και τα ρεύματα του μαρξισμού, την Επιστημολογία, τη Φιλοσοφία των Επιστημών και την Ιστορία των Επιστημονικών ιδεών, τη Φιλοσοφική Ερμηνευτική και τη Φιλοσοφία της Ιστορίας, την Ιστορία της Εκπαίδευσης, την Ειδική Διδακτική, την Οργάνωση και την Οικονομία της Εκπαίδευσης, τα Αναλυτικά Προγράμματα, την Αξιολόγηση στην Εκπαίδευση, τη Συγκριτική Παιδαγωγική, την Έρευνα και Μέθοδοι των Επιστημών της Αγωγής, την Κοινωνική Ψυχολογία και την Ειδική Αγωγή. Από το φθινόπωρο του 1986 εγκαινιάζονται και στους τρεις Τομείς μεταπτυχιακά σεμινάρια, με τη συμμετοχή του διδακτικού προσωπικού, προσκεκλημένων επιστημόνων και των ίδιων των υποψηφίων διδασκόντων, ενώ σε λίγες μέρες ο Τομέας Φιλοσοφίας και ο Τομέας Παιδαγω-

γικής ξεκινούν τρία πλήρη μεταπτυχιακά προγράμματα, αφού οργανώσαμε γραπτές εξετάσεις για την επιλογή των μεταπτυχιακών φοιτητών στους οποίους θα προστεθούν και οι υπάρχοντες υποψήφιοι διδάκτορες.

Συναφής είναι η προσπάθεια για την ίδρυση ακαδημαϊκών ερευνητικών κέντρων που θα μπορούσαν να τροφοδοτήσουν την πανεπιστημιακή διδασκαλία, προπτυχιακή και μεταπτυχιακή, με τα δεδομένα και τις αμφισβητήσεις της παραγόμενης γνώσης. Τον Σεπτέμβριο του 1988 ο Τομέας Φιλοσοφίας προχώρησε στη συγκρότηση «Κέντρου Τεκμηρίωσης και Μελέτης της Ιστορίας των Κοινωνικών και Πολιτικών Ιδεών», το οποίο ήδη καταρτίζει ειδικευμένη βιβλιοθήκη, καταλογογραφεί τρεις δωρεές αρχαικών και εντύπων πηγών και αποδελτιώνει πληροφοριακές ενότητες, μοιλονότι η Πολιτεία κωφεύει στην τυπική διαδικασία της αναγνώρισής του. Συνολικά, το Τμήμα μας, με σημείο επικοινωνίας την κρίση διδακτορικών διατριβών, διέρρηξε ικανοποιητικά τα διαχωριστικά τείχη ανάμεσα στο Πανεπιστήμιο και τα Ερευνητικά Κέντρα της χώρας. Ενοείται ότι και στο Τμήμα μας, με κάποιες διαφορές ως προς τη δραστηριοποίηση των Τομέων, είχε ευδιάκριτες επιπτώσεις ο νόμος-πλαίσιο ευνοώντας τον «ατομικό παραγωγό» έρευνας, εφόσον ανάμεσα από το ΔΕΠ κάθε βαθμίδας και το φοιτητή δεν παρεμβάλλεται κανείς. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι ο αναγκαίος εκδημοκρατισμός των δομών της πανεπιστημιακής ζωής είχε ως τίμημα να επανέλθουμε, *mutatis mutandis*, στην «προαστική» φάση της ιστορίας των επιστημών. Με την ψήφιση άλλωστε του νόμου 1514 είχε αναπαραχθεί η αντίληψη που κατέτασσε τα Πανεπιστήμια στην ακροτελεύτια θέση των φορέων έρευνας, επιμένοντας στην «προσανατολισμένη» έρευνα που συνδέεται με τον κρατικό σχεδιασμό της τεχνολογικής ανάπτυξης. Δεν χρειάζεται, τέλος, να υπογραμμίσω εδώ τους αμετακίνητους κωδικούς αριθμούς της χρηματοδότησης, την καθήλωση των ερευνητικών κονδυλίων και την αδυναμία της Επιτροπής Ερευνών του Πανεπιστημίου μας να δώσει και φέτος τη δυνατότητα να εκπονηθούν νέα ερευνητικά προγράμματα.

Τα στοιχεία και οι προσεγγίσεις αυτές συνθέτουν την επιστημονική και εκπαιδευτική φυσιογνωμία του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου μας. Τα πεπραγμένα και οι παραλείψεις, η θεώρηση των πανεπιστημιακών πραγμάτων και η ανάδυση των προοπτικών τους προϋποθέτουν μια αρκετά κοινή αντίληψη των αναγκών αυτού του πεδίου, την οποία θα μπορούσαν να αποδώσουν οι ακόλουθοι πεζοί στίχοι του Brecht (1930:36):

«Χρειάζονται πολλά, τον κόσμο για ν'αλλάξεις:

Οργή και επιμονή. Γνώση και αγανάχτηση.

Γρήγορη απόφαση, στόχαση βαθιά.

Ψυχρή υπομονή και ατέλειωτη καρτερία.

Κατανόηση της λεπτομέρειας και κατανόηση του συνόλου.

Μονάχα η πραγματικότητα μπορεί να μας μάθει πώς
την πραγματικότητα ν'αλλάζουμε».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γκότοβος, Α., «Ο ρόλος των Φιλοσοφικών Σχολών πριν και μετά την κατάτμησή τους», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, αρ. 22 (Μάιος-Ιούνιος 1985), 29-39.
- Ηλιού, Μ., *Εκπαιδευτική και κοινωνική δυναμική*, Αθήνα 1984.
- Κοραής, Α., *Στοχασμοί αυτοσχέδιοι*, Η' (1813), 'Απαντα, επιμ. Γ. Βαλέτα, Α', Αθήνα 1964.
- Λιάκος, Α., «Σκέψεις για την ιστορία των φοιτητικών κινημάτων», Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, *Πανεπιστήμιο: Ιδεολογία και Παιδεία*, Α', Αθήνα 1989, 327-33.
- Μοισιόδαξ, Ι., *Απολογία* (1780), επιμ. Α. Αγγέλου, Αθήνα 1976.
- Νούτσος, Π., «Universitas sive multiversitas», *Αντί*, αρ. 312 (14-3-1986), 50-53 (και στο βιβλίο μου: *Karl Marx, ο κριτικός της ιδεολογίας*, Αθήνα 1988, 127-134).
- «Η Φιλοσοφική Σχολή ως 'Πανδιδακτήριον'», Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, *Πανεπιστήμιο*, ο.π., Β', 509-515.
- Νούτσος Χ., *Ιδεολογία και Εκπαιδευτική Πολιτική*, Αθήνα 1986.
- *Συγκορία και Εκπαίδευση*, Αθήνα 1990.
- Σκληρός, Γ., *Το κοινωνικόν μας ζήτημα* (1907), επιμ. Β.Γ. Βανδώρου Αθήνα, 1971.
- Φράγκος, Χ. Π., *Ελληνικά και ευρωπαϊκά Πανεπιστήμια*, Αθήνα 1978.
- Φραγκουδάκη, Α., *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, Αθήνα 1985.
- Berman, R. A., «Perestroika for the University», *Telos*, αρ. 81 (φθινόπωρ. 1989), 115-23.

Bourdieu, P., *Homo Academicus*, Paris 1984.

Brecht, B., «Η Απόφαση» (1930), *Ποιήματα*, μτφρ. Μ. Πλωρίτη, Αθήνα 1982.

Gramsci, A., *Quaderni del carcere* (1932), έκδ. V. Gerratana, Β', Torino 1977.

Karnoouh, Cl., «Notes on the Crisis of the University», *Telos*, αρ. 81 (φθινόπωρ. 1989), 111-114.

McClelland, Ch. E., *State, Societe and University in Germany 1700-1914*, Cambridge 1980.

Weber, M., «Wissenschaft als Beruf» (1919), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, Tübingen 1973.